

ANTON LESKOVEC

TRIJE MLADOSTNI FRAGMENTI

FANTOVANJE

»Dobro, tu imaš. Ampak to ti rečem, da tako ne bo šlo! Kar sram me je, če te pogledam, pa še laziš vse noči okoli«

Stari Matevževc je mrmraje odšel iz hiše proti hlevu. Janez pa je spravil denar v hlačni žep, ogrnil suknjo čez ramena in odprl vrata.

»Nikamor mi ne hodi. Kdo bo vedno sam opravljal živino!«

»Tiho bodi, Johana! Le opravi nocoj in jutri zjutraj. Prinesel ti bom boba, kolikor hočeš, le pri miru me pusti jutri.«

In že je bil zunaj na vasi. Noč je počivala tiho ko vse jesenske noči, brez vetra in ljudi. Dobro so se slišali koraki po vasi v nočni tišini, težki škornji so udarjali ob kamnito pot. Pri Janežu je zavil okoli hleva, potem čez vrt in bil pred ulnjakom.

»Dober večer!«

»Bog ga daj, Jaskovec!«

Odgovoril mu je Liparjev France, ki je sedel ob robu postelje, s katere se je baš dvignil Janežev Matevž, najmočnejši fant v vasi. Hitro se je oblačil, privihal suknjič na ušesa, vzel Janezu cigareto iz rok in stopil iz ulnjaka.

»Ti, Janez, pokliči Jožka in potem pridita!«

Brezslišno sta odšla Liparjev in Janežev po vrteh, dve senci, ki je bil od njih spoznati le duh cigaret.

»Hudič, nobene pripravne ni tu!« je klel zamolklo France.

»Pojdi, jaz pa vem.«

Naredila sta še par korakov in obstala za Žagarjevo kamro. Matevž se je sklonil pod okna, tipal in vzdignil previdno in počasi srednje dolgo lestev.

»Sedaj pa kar tja! Vozne lestve nočem, ker ropota železje na njej. Ar duh, ali bo to imenitno, ko bo šel z nami.«

Pod okni Krivčeve hiše sta že stala ob zidu Jožek in Janez. Ura je bila baš pol desetih, pod koraki prihajalcev pa ni počila niti vejica niti kamenček. V dolnji hiši so pogasnile luči, vse je že počivalo.

Previdno, kakor je znal le Matevž, je prislonil lestev k zidu do sosednjega okna, ki je bilo odprto. Matevž se je sklonil po kamenček in že ga je vrgel skozi okno.

Tisti hip je v sobi ugasnila sveča in zadnji, jasni akordi citer so zbežali skozi okno, da se porazgube v vejah, s katerih je padalo listje, tako polagoma in lahno. Krivčev Tone je zažvižgal zadnji napev, umolknil in pogledal skozi

okno. Komaj slišen: »Takoj!« je prišel čakalcem na ušesa in že se je splazila temna postava z okna po lestvi navzdol. Malo je postal, pogledal na vse štiri, prijel čevlje in tiho voščil dober večer. Takrat je lestev že ležala tiho pod oknom pet senc je preminilo v jesensko noč.

Ob koncu Jenkovega kozolca so se ustavili.

»Pa jo zares imenitno izpeljete, kar nič bi vas ne slišal, da niste vrgli kamenčka!« Tone je hitel obuvati čevlje in nadaljeval: »Saj veste, kako je. Šel bi že skozi vrata in potem po stopnicah dol, če bi bil kakor vas eden. Tako pa...«

»O, že razumemo. Pojdi no, kaj pa nas stane prinesiti lojtro! Le veseli smo, da greš z nami. Ar kuš, to bo prijetno!« je živahno in s smehom govoril Matevž. France pa je svečano kakor vedno deklamiral:

»Tvoja volja nam je povelje! Fantje, visokošolca imamo med sabo. Vese-li smo, da si z nami tako domač. Vemo, da si ti tudi iz mesa in krvi in da ti mora biti samemu presneto dolgčas. Ali Petačeva črnula že spi?«

Razbrzdan smeh je jeknil čez travnike, hitro so stopali fantje proti gozdu, se šalili, smejali in vriskali.

Spala je, zavita v noč, sosednja vas. Mala cerkev sv. Miklavža je tudi ponoči ljubko pogledavala iznad slamatih streh in bogatega drevja. Doli pod klancem pa je bila še luč. Skozi odprta okna je prihajal šum petja in glasnega govorjenja. Stari Lovriček je točil vsak večer, v petek ali svetek, največkrat čez dovoljeno uro.

»Bog daj dober večer!« je pozdravil Matevž pri vstopu visoko vzravnan in s pogledom bistrim kot orel. Vstopilo je vseh pet in že so jih klicali znanci, da jim napijejo.

Tone je stopil k sosednji mizi, kamor ga je klical mlad, močan in lep fant, da mu napije. Moral je prisesti in začela sta govoriti, kajti vsak ima tako rad študenta, ki ni ošaben, ampak občuje prijazno z vsemi. Pogledal je naokoli in videl večino oči uprtih vase, vedel, da vsakdo pričakuje, kako bo študent prisedel k njemu, da se pomenita to in ono. Zato je tudi stopil od mize do mize in govoril z vsemi.

»Janez, pa še ti pij, ki si suh, da bi stal lahko med dežjem, ne da bi se zmočil...!«

Zakaj, tudi on se je čutil domačega med temi fanti in možmi, ki je gledalo iz njih tako trpljenje kot tudi ponos. Pomislil je: Glej, ves dan so delali kot živina, še so jim srajce skoraj potne, roke trde in zaguljene in kdo bi jim zameril, če pridejo zvečer v gostilno na besedo in kozarec. Vpijanijo se ne. Moral si je priznati, da ima dosti rajši te kmete in fante ko svojo družbo velikomestno, ki mu je tako tuja. Kakor govori ž njim danes, tako bo jutri postajal pri tej ali oni njivi, pri tem ali onem travniku. Tudi kmetič bo obstal s plugom ali koso, da se pogovori s Tonetom, ki ni gosposki, ampak domač.

Da ga imajo za to, kar je, je bilo Tonetu vedno v veselje.

Ni mu bilo žal, da je zašel ponoči v to družbo. Bil je razigran tako, da je vstal, zavihal ovratnik, vzdignil ramena, nategnil obraz in zavlekel ustnice: »O ha, ha! Sedlar iz Starega dvora pri sv. Duhu. Popravi mi komat, napravi štulo!« Vpili so fantje, možje se smejali.

Tam v kotu se je tisti hip oglasil bas ko podna vrata. Štefan je začel peti in že se je oglasila po hiši tista melodija:

*Slavček milo je naglašal,
mile pesmi glas;
tam pod oknom sem jo vprašal,
če smem drevi v vas.*

Pelo je vse vprek. Tone je pogledal včasih malo čudno, vse mu ni ugajalo. Včasih kaka šala ali kak prepir, toda hitro je prišlo drugo razpoloženje z novo pesmijo.

Ob enajsti uri so zadnji fantje in z njimi Tone vstali od miz, da gredo. »Dobro bi bilo kam stopiti, ali ne?« je menil šegavo Matevž.

Stali so pod cerkvijo in tiščali roke v hlačne žepe, kajti noči so bile lepe in hladne.

»Le hitro, če ne bo noč prekratka!« je priganjal Matevž, se obrnil po vasi navzdol in pomignil Tonetu. Ta se je namuzal in odšel počasi za njim. Prešla sta par hiš, zavila čez vrtove in stala pod omreženimi okni ne visoke kmečke hiše. Tiho je pomignil Matevž, pokazal okno in zginil za oglom.

Tokrat je Tone vasoval prvič in bil srečen. Že prej je zvedel, da živi tu neka zala deklica, zato jo je hotel poznati. Ko jo je prvič videl, mu je bila takoj všeč. Kmalu je imel priliko, da jo nagovori. Govorila sta o tem in onem in Tone se je čudil, da je tako redkobesedna. Beseda je nanesla na dekleta in ona je nagajivo in obenem vablljivo pripomnila: »Saj tako nikoli k nobeni ne greš!«

»Čakaj me,« je zagrozil Tone na tihem in danes je tu.

Hiša je stala na vrhu griča, ki so pod njim ležali travniki tja do vode. Lahna megla je vstajala iz Sore, skozi njo pa je prihajal lajež prav iz bližnjih vasi. Sicer pa je bila noč skrivnostno tiha, tako da se je Tone čutil kralja na tem mirnem in tako lepem nočnem svetu.

Kakor je bila Čikova Ivanka sicer tiha, tako je govorila danes prostodušno in domače, da je razvnela dijaka, ki si je prisegal, da na svetu ni lepšega kot vasovanje pri lepem poštenem dekletu. Govoril ji je o vsem, o velikih mestih, o tamošnjih ljudeh, o sebi, o drugih. Poslušala ga je zvesto, kakor da bi ji pravil te besede brat, ki ji ne laže in ne bo lagal nikoli.

Tone pa je vasoval dalje...

»Psst!«

Vasovalec je okrenil glavo in videl Matevža, ki se mu je bližal.

»Pojdi!«

Še slovo in Tone se je plazil pod češpljo na vrt. Tam ga je ustavil Matevž:

»Tamle prihaja Matevžev Francè. Počakajva in poslušajva!«

Obstala sta in prisluškovala. In tedaj je Tone videl, kako je France stopil pod Ivankino okno in klical. Okno zaprto, nič odgovora, kar je vdahnilo študentu dosti samozavesti. In še je prisluškoval:

»Aha, aha! Z onim si govorila, z menoj ne. Tudi dobro. Lahko noč!«

Tone je vprašujoče pogledal Matevža, ki se je režal in govoril:

»Saj sem vedel, da dobiš lahko, katero hočeš. Veš, tega Franceta je imela Johanca, sedaj ko si prišel ti, si mu jo prevzel. Pojdiva po druge, kmalu bo dan!«

Takrat je Toneta speklo nekaj kakor kes. Minilo je zadovoljstvo, prihajali so očitki. Postal je tih, ko so se drugi glasno šalili.

Videl je, da ni delal lepo. Nikoli več ne gre vasovat...

Dolgočasna je postajala pokrajina, kot so bili dolgočasni v tistem času vsi ljudje na njej. Trudna je ležala v soncu in zevala v temnih razpokah: polje slabotno kakor jetičen obraz, bregovi in travniki opaljeni, gozd onemel. Dežja ni bilo ne od severa ne od juga. V razbeljenem ozračju je zavalovilo samo včasih dušeče, kakor prah iz peči, da je mrzlično vztrepetalo drevje in žito... Priroda je umirala, ljudje so strmeli, gori na jasnem je pa viselo oko, žareče in kot nepremično v svoji zlobi.

Erbežnikovi so nakladali na travniku za Hrastnico seno. Štirje so bili: stari, sin, hči Jerca, dninarica Micka, dekcle čednega obraza in pripravnih rok, in vsi slabe volje, najslabše pa stari Erbežnik sam. In lahko je bil slabe volje stari! Največji in najboljši travnik je to v vasi in štiri velike voze sena, sebi v ponos, vsem sovaščanom v zavist, je naložil v navadnem letu na njem — letos ga bo komaj dva vozička, majhna, da bi ju lahko samotež zavlekli domov, ko bi bil trud sramote vreden. Kar je še pustil pomladanski mraz, bosta poletli vse verno uničila črv in suša. Zemlja in vreme se norčujeta iz tebe in tvojega prizadevanja, ti pa delaj, garaj in se pehaj.

Godrnjal je okoli voza, popravljal tu in tam, zadovoljen nikdar, iz vseh njegovih besed pa je zvenel prikrit srd nad slabo letino.

»Prestopi se no malo, če ne prevrnemo še to revščino kje sredi vasi!« se je razhudil nad Jerco, ki se je z grabljami v roki dolgočasila na že skoraj naloženem vozu. »Ta mrva sena, pa še te ne more pošteno gori zmetati.« se je obregnil zopet ob sina in jezno pulil na njegovi strani iz voza.

Jerca je stisnila obrvi v svoji slabi volji. Janez pa se ni zmenil zanj; delal je venomer, lepo zložno in počasi.

Saj je ponedeljek danes!

V glavi mu je šumelo od včerajšnje pijače, noga ga je nekaj bolela in misli mu je preostalo od včeraj, da jim še danes ni prišel do konca.

Čudno je človeško razpoloženje. Vcepi se včasih misel v njem neznatna, o neznatnem dogodku, ki se razširja in razrašča kakor gnojna rana in človek zasleduje z nasladno trmo njen razvoj, četudi grize kot z ognjenimi kleščami v njegovo dušo.

Vsakovrstne misli so se križale v Janezovi glavi: napol neverjetne, napol nerazumljive, napol resne, napol smešne, čim bolj jih je odganjal, s tem večjo silo so se povračevale. Nedelja je bila včeraj, kot so bile vse nedelje prej: pili so in peli, nazadnje se stepli s Podrčani kot ponavadi — pa je vendarle morala biti drugačna, ker je on danes drugačen človek, kot je bil. Nikdar do danes še ni premišljeval, kar je bilo in kaj bo, danes mu pa roji to že ves dan po glavi. To se reče: tako neumen, kot je danes, ni bil še nikdar. — Zamižal je in v temi pred seboj zagledal trideset let svojega življenja. Pridal jim je trideset bodočih let, videl je veliko število, odprl oči in zaklel: »Hudič!« Videl je trideset praznih let za seboj, zasmeh tovarišev in škodoželjnost opravljalnih babnic pred seboj, za vsemi pa Hribarjevega Franceta, ki gre z Marjanino Micko v veselem pogovoru proti cerkvi, brezizrazen očetov obraz in v njem neizprosen pogoj: »Micko ali grunt!« in se je močno vznejevoljil...

»Dober dan, Erbežnik! Letos bomo pa lahko posušili.«

»Lahko, lahko, ko bi le kaj bilo!«

Na cesti je stala postarana ženica, pred seboj rumeno prevlečen voziček, kjer so gledali vratovi zelenih steklenic izpod belega prta.

»Res bi bil že prav zadnji čas, da bi se vremenu malo zmedlo. Pa da bi se mu le ne preveč. Ravno danes so pravili v Loki, da je okoli Preske stolkla prejšnji teden toča, da je žito in seno vse na tleh. Sam bog nas obvaruj vsaj te nesreče! Potem bi res že ne imeli več kaj jesti, ne sami ne živina.«

Ker so kazali slabovoljni Erbežnikovi malo zanimanja za njeno gostobesednost, je porinila voziček. Pa kot bi ji bila padla nova misel v glavo, ga je po par korakih zopet ustavila ter se okrenila:

»Ali ste že kaj slišali? Rebrnikovega Kozma so zaklali danes ponoči.«

Kot okamneli so obstali vsi.

»Rebrnikovega? Kje?« sta se glasno začudila Jerca in oče obenem.

»Tilha ga je dobil zjutraj, ko je šel v les, mrtvega gori pri slepem znamenju. Dvakrat je bil zaboden, pa pravijo da obakrat v srce.«

»Aaaa, to se ti je pa že kdo nalagal,« je ocenil novico Erbežnik in postavil naložene vile nazaj na zemljo.

»Kaj se mi bo nalagal! Ali nisem sama videla tistega Miha od Sv. Florjana, ki so ga gnali po soteski. Tak je bil kot levi razbojnik. Še pogledati me ni upal, ko smo se srečali...«

»Pa ga je Miha zaklal?« je mrko vprašal Janez.

»Miha, Miha, kdo ga bo pa drugi. Včeraj sta se menda nekaj sporekla pri Tilhu — no, pa ti boš že to vedel. Tudi prej jima je že hodilo navzkriž: eni pravijo tako, drugi drugače. Pa saj vsi vemo, zakaj se mladi dedci kregajo.«

»To je pa čudno, to je pa čudno!« je godel stari. »Ej, jaz sem že davno vedel, da je pravo seme tisti Miha. Kar trpeti ga nisem mogel, če se mi je v hišo prikazal.«

»Sama potuhnjenost ga je. Kar vidi se mu, da ni za nič dobrega na svetu. Ampak sedaj ga bodo že privili. Za njim bi tako nihče ne jokal! Pravijo, da je za Kozmom jokala v Malenskem vrhu vsa vas, ko se je zvedelo, da je mrtev. Damjan pa je hotel Miha kar ubiti, pa so mu žandarji ubranili.«

Erbežnik je zamišljeno zmajeval z glavo, kot bi še vedno ne mogel prav zapopasti tako nepričakovane novice. Kozma, tako pameten fant, da bi ga lahko vsej fari za vzgled postavljaj, ki ni bil niti pijanec niti pretepač, čeprav hrust, da bi kakega Miha za kosilo čez Lubnik porinil, naj bi se šel prepirat z njim zaradi ženskega krila. Se je pa že kdo babi prav debelo nalagal — saj jo poznajo od Loke do Žirov, kakšen jezik ima — potem je pa srečala kakega potepuha in je mislila, da je Miha od Sv. Florjana... Če je pa vendarle to res, kar ona pravi, potem bi pa ne bil rad v Mihovi koži. Če ga ne obsodi sodnija, obsodi ga Damjan ali Urh sam, komur prej v roke pade, če se le še kdaj prikaže v domači kraj.

Poznati je treba te ljudi! So res dobrega srca in potrebnemu radi pomagajo. Balant v Malenskem vrhu ni imel več kot kup dolgov in palico za pot po svetu, pa mu je posodil Urh med štirimi očmi, brez obresti in papirjev: nekam od daleč sta si menda v rodu. Pa kaj bo tisto — kdor pa mednje zgrabi, ta se gotovo opeče. Kako je takrat napravil Urh, ko je bil Kozma še majhen in je prinesel malo natrgano uho iz šole. Kar nad glavarja je šel in tako je rogovilil, da so ga imeli potem dva dni pod ključem. Učitelj jih je pa tudi dobil pod nos.

»Ali Kozma sedaj doma leži?« je zopet vprašala Jerca.

»Kaj še! Takoj so ga v mrtvašnico odpeljali. Kdaj ga pokopljejo, se pa še ne ve, ker mu bodo prej zdravniki še rane preiskali. Oh ja, čudne čase smo

doživeli! Saj sem že Jemčevi materi rekla: še se nam bo slabo godilo, še in še slabše kot sedaj, če bo svet še naprej tako brez boga. Namesto, da bi molili, molili, pa pijejo in preklinjajo cele noči. Kakor hočejo, k pameti jih nobeden ne more siliti. Pozdravljeni ostanite!»

Kaj urnih korakov je odšla z vozičkom po cesti.

Ej, ko ljudje tako radi kaj novega zvedo! Kako bi mogel usmiljen in boga-boječ človek ostati zakrknjenega srca? Noga, četudi trudna in stara šestdeset let, postane gibčna, če nosi važno novico, o kateri poleg vse zanimivosti v vsej vasi še živa duša ničesar ne ve!

»Ste se pa že zopet kaj stepli tam gori? Ti tudi komaj še nogo za seboj vlačiš.«

»Pri Tilhu se nismo prav nič stepli. Tisti štor, Jauharjev Gašper, je mizo prevrnil, pa mi je ravno na nogo padla,« je opravičeval Janez svoje švedranje.

»Janez, kako si pa podnjo prišel? Ali je tebe tudi prevrnil?« se je vsililo Jerici nagajivo vprašanje.

»Ti pa tiho bodi, če te nihče ne vpraša!« jo je osorno zavrnil brat.

»Kakšen je! Kot da bi ga še nagovoriti ne smela.«

»Doma bi ostal kakšno nedeljo! Saj bi gori včasih lahko tudi brez tebe opravili!«

»Doma, doma! Kaj naj pa počnem doma? Doma in vaših sitnosti se že med tednom najem.«

»Le tako govori, le! Saj jaz se ne bom več jezil nad teboj. Sem se že do sedaj preveč. Ampak, če boš delal ti po svoji volji, tudi jaz ne bom po tvoji, to si zapomni,« je zarenčal stari v zadušenem gnevu. Janez pa je z zobmi stisnil spodnjo ustnico in odšel po ograbek, ki se je valil pod Mickinimi grabljami.

»Kaj sta pa vendar imela Kozma in Miha?« ga je vprašala tiho, ne da bi prekinila svoje delo.

»Kaj jaz vem! Malo sta se kregala, pa ne toliko, da bi se bilo treba pobijati.«

Postal je za hip in njegov pogled je objel njeno, mladostne svežosti in zdravja polno postavo: »Kaj si imela pa ti s Francetom?«

Njegov obraz je obledel, ustnice so se mu tresle, njeno lice pa je zagorelo močneje.

»Jaz? Bodi no — mislila sem, da si bolj pameten,« mu je odvrnila in mu pokazala hrbet.

»Domov pojdi po konja!« je zaklical tedaj oče, da se je Janez zganil.

Stopil je nazaj do voza, vrgel seno nanj, zadel vile čez ramo in odšel prek travnika.

Ko je šel Janez proti domu, je hotel razvrstiti svoje zmedene misli, da bi mogel iz njih jasno in določno spoznati svoj položaj. Čutil je v sebi popolnoma natanko, da se je včeraj nekaj zgodilo, kar ga je vrglo iz dosedanjega tira brezskrbnega veseljačenja in ga začelo vedno bolj omreževati z nadležnimi mislimi in predstavami. Bilo je sedaj novo razpoloženje v njem, katerega prej ni poznal, oziroma se ga vsaj ni zavedal: naenkrat se mu je silno zagnusilo vse dosedanje životarjenje brez ciljev in namena.

Oče njegov je bil suhoparen kmečki čudak, ki ni kazal druge ljubezni kot ljubezen do denarja, katerega prizadevanja so imela en sam namen — obogateti. Za ženo in otroke se ni zmenil. Živel je samo v načrtih in računih: kako bi do zadnje skrajnosti izčrpal pridobitno silo njiv, travnikov in gozdov, kako

bi mogel nepretrgoma vzdrževati dviganje svojega kapitala, vse drugo na svetu — v besedi in dejanju — mu je bila brezkoristna potrata časa in moči. Opomnil ga je včasih dober prijatelj pri kozarcu vina: Žena žalostna, otroci se te boje... Pa je on zamahnil z roko: Česa jim manjka, povej! Denarja? Obleke? Jedi? Pokaži mi, kje žive v vasi bolj kot pri nas? Jaz delam, in kar bom pridelal, vse bo njihovo! — Dober prijatelj je zmajal z glavo in ni znal povedati tega, kar je mislil. To je bilo takrat, ko je odgovarjala telesna sila njegovi volji, ko je še živela žena in so bili otroci majhni. Toda neomajen tudi on ni ostal: žena je umrla, otroci so rasli, on se je pa staral. Z gnevom v srcu je moral gledati, kako izpodraščajo drugi njegovo oblast, kako vliva leto za letom več trudnosti v njegove ude, kako mu ostaja, kot v zasmeh, neprizadeta samo brezobzirna, vedno naprej strmeča volja in z vso strastjo svoje čudaste duše, se je zagrizel v naklepe, katere je še sklenil izpeljati v življenju.

Janez, ki je združeval veselo narav materino z ono čudaka očeta, je že zgodaj občutil njegovo hladnost. Če je slišal izgovarjati besedo oče, mu je zazvenelo tuje, skoraj neprijazno v ušesih. Polagoma se mu je vsiljevalo nepojmljivo razpoloženje, ki ga je strastno porivalo v razposajene družbe in mu tiščalo pijačo v roko. Primerjal je včasih samega sebe s svojimi tovariši in obšla ga je otožna nevolja. Brezkrbnost tovarišev je kakor sončni žarek, ki razvedri duše in razjasni lica; njegova je pot zasenčena po temnem ozadju, katerega ne pozna in ne vidi, a ga vendar čuti in sluti skrivnosti v njem. Živ je in vendar brez življenja! Vstala je ob čaši vina misel v njegovi glavi in izginila ob drugi čaši, pustila pa je svojo sled v njegovi duši. — Živel je iz dneva v dan, pil, pel, veseljačil in delal in pozabljal sproti vse, kar je verno zarezovalo znamenja v njegovo dušo. Bil se je za prepričanjem, da so mu na svetu vsi ljudje enaki, da mu ni niti eden več niti eden manj, in ko je mislil, da ga ima, je spoznal, da je presanjal trideset let.

S prezirljivim nasmehom je lahko pokazal celo vrsto v vsakem oziru najpomembnejših deklet, ki so gledale za njim — za Erbežnikovim edincem, in vendar mu je bila sovražna vsaka misel, ki je vezala Mickino ime s tujim imenom. Nikdar ni še resno razmišljal o svojem razmerju do Micke, ki je razburilo očeta skoraj na smrt ter so klepetavi ljudje že pozabljali govoriti o njem — in vendar se je ob malem prizoru pred cerkvijo porodil dvom, ki je zorel v okrutnega gospodarja njegovih misli.

Dolga je pot skozi trideset let v človeškem življenju in posuta je z brezštevilnimi najlepšimi spomini. Če se ozre on po njej nazaj, ne vidi ene jasne točke, ob kateri bi se ogrelo srce. Kot v morje vrženi biser je utonila njegova mladost in na razpotju stoji — z razdvojenostjo v glavi in s kljuvajočim dvomom v srcu. Za seboj življenje, ki se mu gnusi, pred seboj neizprosni pogoji. Iz tridesetih let nima, na kar bi pokazal, kot na svojo slabo voljo. Ali bi bilo čudno, ko bi se vprašal naenkrat, v času največje zadovoljnosti: Ali je vredno?

Zapeljali so voz na pod. Oče je odgnal konja v hlev, sestri pa je dejal, naj gre Janez po svojih opravkih, ker bosta zmetala že sama z Micko, in zlezal na sprednjem koncu, pri ojnica na voz.

»Ali ga ne spravimo na oder?« je vprašala Jerca, čudeč se, da jo goni danes od dela.

»Ne, ta gre lahko še na kup. Pri steni je še cela dolina: tam notri, Micka, ga zatlačiš lahko še pol voza. Ti pa stopi k Žargerju, da pride jutri Andrej kosit, če nimaš kaj početi. Z očetom tako ni nič več, drgne in drgne pa ni ne

spredaj ne zadaj nič,« ji je pojasnil Janez in pričel metati raz voza. Ona ga je rada ubogala: saj ni prijetno v vročini, ki te kar duši, požirati še zoprni sene- ni prah.

Popoldansko sonce se je upiralo naravnost skozi vrata, da se je zgoščeval zatohel zrak v omamno vročino. Prah, ki se je dvigal iz sena, je bil kot žerjavi- ca; prijemal se je potnih rok in obraza, da je skelelo, silil je s svojo morečo težo v glavo in prsi.

Janez je molčal in hitel.

»Ampak, da je zabodel Miha Rebrnikovega Kozma, tega pa kar misliti ne morem,« je dejala Micka, ko je z rokami tlačila seno za steno. »Nekaj sta že morala imeti. Za prazen nič ga ni umoril, ali ne?«

»Pač že ne. Spraševal pa jaz nisem nikogar.«

»Ali se ni govorilo nekaj o Krevsovi Ančki?« je vprašala z negotovim glasom in se od strani ozrla nanj.

»Ah, kaj ljudje vsega ne govore,« ji je nevoljno odvrnil Janez in hitel še bolj, čeprav mu je lil znoj že curkoma prek strnjenih las. Vedel je čisto dobro, kako je stala tista stvar — bolj smešna kakor resna — med Mihom in Kozmom, kako se je Kozma norčeval zaradi Ančke in Miha že vse leto, kako se je zaradi nje Miha že prav tako dolgo jezil nad njim — pa, ali je treba praviti ženski vsako reč natanko, da ti jo potem raznese po vsej vasi in še dlje, kamor le pride. Čim manj ji zaupaš skrivnosti, tem bolje zate in zanj, ker se na ta način najlaže ogneš nepotrebnemu obrekovanju in povečavanju resničnih dogodkov.

Povedano po resnici, pa je presenetila tudi njega vest o umoru. Miha je res falot, ki je pregnal že precej sadja po tujih vrtih in kokoši po tujih hlevih, ampak, da bo zaradi take malenkosti umoril človeka, bi mu nikdar ne bil prisodil. — In ravno Kozma! — Mar je bila njemu Ančka in njena revščina! Norčeval se je pa tako iz vsakogar, posebno če je videl, da ga s tem draži. In tega mu ni noben pameten človek zamerjal, ker je bil že tako ustvarjen po besedi in naravi, da je z norčevanjem bolj zase pridobil kot kdo drugi s prilizovanjem in lepimi besedami. Ta norec pa gre in ga zabode. — Ta norec, mu je zarezal odmev lastnih misli po ušesih. Ta norec pa gre in skoraj nori zaradi praznih besed, ker je videl svojega dekleta s fantom, s katerim je bogve kolikokrat že in še bo govorila. — Ta norec, ki je še pijan od včeraj, ki sodi druge, sebe pa ne zna presoditi. — Pa vendar. Kot ognjeni zubelj ga je objelo čustvo, s katerim se je dvignil ta hip, pa se takoj zopet pričel pogrezati v staro razpolo- ženje. — France je mlajši od njega, oče njegov starejši od njegovega in zraven še davno ne tako skop in trmoglav kot njegov. Micka je pa božja stvar z rjuho zemlje v bregu, bajto na njej in staro majko v njej.

»Nekaj te moram vprašati,« je odločno zasadel vile v seno in se naslonil nanje. »Povej mi, kaj sta govorila včeraj s Francetom?«

»Haha, vidi se, da je ponedeljek danes, ko je še tako oblačno v tvoji glavi! Marsikaj mi je pripovedoval, pa sem že pozabila.«

»Po tem te tudi ne vprašam. To bi rad vedel, kar še nisi pozabila!«

»Ti si malo radoveden! Gotovo bi mi zameril, ko bi te jaz takole spra- ševala.«

Zravnila se je in se mu smejala. Izza zagorele barve njenega obraza je udarjala zametasta rdečica, koder, ki se je razrešil v kiti, se je spustil prek čela ter ji pogledal v oči.

Janez je prebledel in zopet pričel z delom.

»Ti veš, da te ljubim!«

»Večkrat si mi že pravil!« Poudarila je zadnjo besedo, prekrizala roke na prsih in se naslonila na steno. Njene ustnice so bile stisnjene, vendar so se še vedno smejale njene oči in Janezu se je zdelo, da vidi v njih prikrito vprašanje: Ali misliš, da ne vem, kaj pravi tvoj oče?

»Vem, kaj misliš, ampak to naj tebe nikar nič ne briga. Uredil bom že jaz sam — in še prav kmalu.«

Micka mu ni odgovorila, obmolnil je tudi Janez.

Govoril bi rad pa ni več mogel iz srda do ljudi in sramu pred samim seboj. Povedal bi ji svojo namero, katere se je obupno oklenil že včeraj kot zadnje bilke, ki ga še more potegniti iz črne teme: zvalil bi jo s seboj v svet, ki je dolg in širok, da bi se že še našel skromen kotiček za dvojico ljudi, za katera nima dovolj prostora in kruha domači kraj — pa besedice ni spravil preko ustnic. — In kaj more doseči stari s svojo trmoglavostjo? Dobil bo tujca pod streho, mogoče suroveža, ki bo postopal grdo z njim in ga požene nazadnje čez prag, kot je on pognal sina. Poskusil bi enkrat spregovoriti pametno besedo z njim. Pa že ob sami taki misli se je zganilo ono čudno čustvo, skoraj boječnost, katero je poznal že izza mladosti, vzbudilo odpor in zdrobilo samozavest, ponos in zaupanje in vse, kar sestavlja zmožnost v človeku. Misli, kot iz omotice porojene, so se vlekle iz njegovih možganov, z njimi se je dvigal in potapljal brez cilja in jasne zavesti. Iz svoje razdvojenosti je gledal v vso grozo bodočnosti in vendar je obenem spoznaval malenkostne predmete svojih prizadevanj, zaradi katerih bi kdo drug komaj z mezincem ganil.

»Previsoko je, pristavi lestvo!« je dejala Micka, ko sta končala z delom.

Janez je prislonil vile k steni in razprostrl roke.

»Kar skoči, ujamem te!«

Micka se je podrsala po senu, Janez jo je objel in ko se mu je hotela izviti, pritisnil jo je krepkeje k sebi.

»Pusti me, kaj če kdo pride!« ga je prosila tiho in ga odrivala z vso močjo.

»Ne pustim te! Ne pustim te — preden mi ne poveš!« je govoril Janez v presledkih. Pritiskal je ustnice v njen obraz, strast, ki je obvladala razum, ga je popolnoma stapljala z njenim telesom.

»Pusti me, Janez! Nekdo gre!«

Pognala se je, da je omahnil in razklenil roke — v istem hipu je izginila s poda. Prestrašen in drgetajoč je stopil k vratom tudi Janez, pa nikogar ni bilo nikjer. Zrl je v prazno dvorišče. Sončna luč, vroča tišina, šum potoka od nekod. V možganih mu je zaplesal blazen vrtinec strasti, jeze in maščevanja. Spreletelo ga je kot električna iskra: Ona ljubi Franceta. Črna misel se je zganila v njegovem srcu, da so se zasadili nohti v dlan. Takrat je videl pred seboj obraz očeta z neizprosni

. . . . .

. . . . .

MIR

Drama v 5 dejanjih

Osebe: Lipar (gruntar in ključar), Petač (gruntar in ključar), župnik, Tone (Liparjev sin), Micika (Petačeva hči), Andrej (Liparjev hlapec), Liparica, Petaška, Janez, Matevž, Jožek, France in Miha (fantje), Jerica, Anica, Ivanka, Rezika in Nežika (dekleta), Gosar, Jamnik in Jenka (kmetje), Lovriček (krčmar), možje, fantje, žene, dekleta, otroci, berač Anžek.

Dejanje se godi na vasi ob žegnanju, v kmečki sobi, v gostilni in ob gozdni poti.

I. dejanje

1. prizor

Gozdna pot in travnik, Jerica, Anica, Ivanka, Rezika, Nežika. Prihajajo s polja (od leve na desno), pojoč.

Jerica: Ali si govorila z njim?

Anica: Pusti to! Ali ste slišale, kaj so imeli danes Liparjevi in Petačevi na polju. Jaz sem ravno nesla južino.

Nežika: Pa takole se gredo zmerjat, da sliši vse polje.

Ivanka: Čudno! Do sedaj so bili vedno prijatelji.

Rezika: Tone in Micika pa sta bila tiha kot miši.

Anica: O, to se bo kmalu poravnalo. Kolikokrat se tako prepirajo.

Ivanka: Ne vem, to so čudni ljudje.

Odidejo za kulisami pojoč.

2. prizor

Fantje gredo s polja (od leve na desno).

Janez: Stopimo no malo hitreje, da jih dohitimo.

Matevž: Glej ga no, ali se ti mudi za Nežiko?

Janez: No, pa ne! Ali ste bili s Tonetom kaj skupaj?

France: Jaz sem ga srečal pri Sovinčevem kozolcu, pa se mu ni dosti ljubilo govoriti.

Jožek: Presneto je vpil Lipar. Preveč mu je rekel. Nobeden bi si tega ne pustil.

Miha: Iz tega pa bo nekaj. — Kaj pa Tone in Micika?

Od desne pojenja petje. Hripav smeh.

France: Kaj pa ta malhar rogovili tu okoli. Pa ne, da bi šel danes še k Savi!

3. prizor

Berač Anžek (pride momljaje od desne).

Janez: Anžek, kam pa sedaj pod noč?

Anžek: Na Koroško!

France: Zdaj jo pa imaš! Anžek, ti si poreden!

Anžek: Malo poreden, dosti vreden. Nič poreden, malo vreden! Fantje, zapojte no malo, spredaj so punce! Ali ste skregani, da hodite za njimi kakor skopuh za procesijo?!

Jožek: Stopimo no malo hitreje. (Zapoje). Slavček milo je naglašal... (Izginejo na desni.)

4. prizor

Anžek počasi proti levi, od koder pride Tone z Liparjem.

Anžek: Bog daj en lep večer!

Tone (zamrmra nekaj in gre z očetom mimo njega).

Anžek (zase): Danes sta pa pusta ko dren. Pa imam le rad tegale Toneta. (Odide na levo.)

Lipar (obstane): Ti, Tone! Ne vem, če je res, da imaš ti nekaj z Miciko?

Tone (molči).

Lipar: Od danes naprej sta si tuja, da veš. Lahko dobiš drugo in Liparjev grunt tudi ni tako slab, da bi ga morali ravno Petačevi podpirati. (Odide na desno.)

Tone: Da se je moralo tako neumno plesti. Radoveden sem, kaj pravi Micika. Saj me mora vsak čas dohiteti. (Čaka.)

5. prizor

Micika pride od leve z jerbasom na glavi.

Tone: Dober večer, Micika. Ali se ti ne zdi vse tole neumno?

Micika: Morebiti. (Hoče naprej).

Tone: Kam se ti pa tako mudi? Počakaj no malo. Ali si ti tudi huda?

Micika (se mu ogne in odide na desno).

Tone (gleda nekaj časa za njo, potem zase): Naj bo, vsi so enaki! Pa jih bo že minilo. (Hoče oditi.)

6. prizor

Anžek od desne.

Anžek: Prav imaš, Tone, vsi so enaki. Napihnjeni kakor žabe! Midva pa zato nič ne marava, ampak hočeva čakati, kako se bodo unesli. Nič se ne boj, Tone!

Tone: Danes me pusti na miru. Človeku se vedno ne ljubi in jaz mislim, da se na svetu tudi za Anžeka najde kako lepše delo, kot za grmom prisluškovati!

Anžek: Svet je velik, Tone, in poln praznote. Kdo more reči, da samo Anžek sliši Liparjevega Toneta, ko govori sam s seboj, kakor tisti gospod Janez, ki so sebe oštevali, če so jim ljudje nagajali. Tudi gospoda Janeza je Anžek slišal, pa vendar ni prisluškoval.

Tone: Ne čvekaj, pa povej, kaj hočeš. Misliš, da ima vsak čas kot ti.

Anžek: Tega pa spet ne mislim. Vem pa, da ima veliko ljudi manj časa ko jaz, ki ti ga lahko posodim na cente, če boš le dobro plačal in če ga ne boš zapravljal takole kot sedaj, ko si hud. Aha, vprašal si, kaj hočem. Jaz hočem, pa ne vem, če bo dosti pomagalo, da si ti hud na vse Petačeve, samo na Miciko ne.

Tone: Če nimaš drugega, pa bi bil še o tem tiho. Škoda časa.

Anžek: Še nekaj drugega imam, ti furja furjasta. Če Micika, kakor sem ravno slišal, ne da bi prisluškoval, noče s teboj govoriti, bo pa govorila z menoj, ki sem lepši fant, samo da mi ti kaj naročiš zanjo. Midva se boljje razumeva!

Tone: Saj se bova še kaj videla. Pa lahko noč! (Odide na desno.)

7. prizor

Anžek: Pa se je le unesel. Noben človek na zemlji ne misli, da bo imel Anžek dobiček od tega prepira. Hahahaha, kako se bodo še radi imeli, da bo veselje! Budalo, kaj blebečem. Ne, Petača ne sme nihče rad imeti, vsaj jaz ne. — Vidiš ga starega skopca, že gre. Na morem ga rad imeti, čeprav imam vse druge ljudi na svetu rad. Bog me spreobrni. Čakaj, za onole smreko stopim.

8. prizor

Petač od leve, pokašljujoč in govoreč sam s seboj.

Petač: Še žal mu bo, kdaj je rekel Petaču lump. Kaj pa misli, da je: gruntar, ključar. To vse je Petač tudi in še več. Ne morem ga videti, zakaj bi bil hinavski in prijazen ž njim. Še se boš kesal, le počakaj!

Anžek stopi izza smreke.

Anžek: Ali pa ne, moj srčni prijatelj Petač.

Petač: Umazanec molči! Kdo te je kaj vprašal!

Anžek: Umazanec gori, umazanec doli. Vprašanje pa je, kdo je umazan? Ne, Petač, ne! On da vsakemu beraču najmanj groš in kruh in vsega, kar hoče. Meni vsaj je že dal toliko, da sem do grla sit in se mi nič več ne ljubi beračiti. In vendar sem sedajle žejen in lačen in umazan. Toliko pa le ne ko ti, ki si mi že toliko dobrega storil, da le še čakam, kdaj boš župan, da me daš na prvi hrast obesiti.

Petač (skoči proti njemu): Tiho capin! Če ne, te zmeljem, da živ svet ne bo več vedel o tebi! Zgaga...

Anžek (se mu oprezno umika): Zgaga in spaka in vse, kar hočeš. Seveda: Zgaga — potem ti ni bilo težko prevzeti mi dekle, me zapoditi ko cigana iz vasi. O... (*Anžek dvigne prst.*) Zgaga sem in zgago ti bom delal, kjer ti bom le mogel, ti okrutnež! (*Se nasloni na drevo.*) Petač, življenje si mi uničil in srečo in vse si mi vzel, kar mi je bilo drago...

Petač (stopi s stisnjenimi pestmi proti Anžku): Molči, pravim še enkrat! Že davno sem opravil s teboj, zakaj mi že ne daš miru! Star si že...

Anžek: Star, star ko ti. Ali staro sovrašтво ne zarjavi in jaz te sovražim, kakor sem ljubil njo... In ne odjenjam...

Petač (seže v žep in mu ponudi denar): Na tole! Pa pojdi drugam, saj tudi drugje ljudje dajo vbogajme.

Anžek (ga udari po roki): Proč, proč s tem! S tem si mi ukradel njo, ali jo hočeš sedaj kupiti? Kje pa si imel denar takrat, ko sem te prosil za svojo mater, zverina.

Petač se naglo obrne in hoče oditi. Anžek mu zaskoči pot.

Anžek: Oho, le počakaj še! Saj te menda ni strah. Vidiš, skoraj bo posijal mesec in tako lepo bova govorila o starih, lepih časih, hahaha! Kaj se kremžiš, kakor da bi prišlo nate štirinajst griž? Pa pojdi, saj vem, kje si doma. No, zakaj pa ne greš...

Petač: Pusti me, Anžek, star sem že, daj mi mir...

Anžek: Star si in smrti se bojiš! Le boj se je, moja sestra je in te ima rada ko jaz. Veš, na kaj ravno mislim: Kako lepi so se zdeli moji, no, no, tvoji Manici tisti svetli tolarčki, kako so jo lepo omamljali, da je pozabila na greh... Nekaj lepega je denar, kajne, Petač, samo malo peče včasi...

Petač: Ti si hudoba... (*Odide na desno.*)

Anžek (skoči za njim): Kaj si rekel? Hudoba! Saj res, strašil te bom. Škoda, da mesec nima mojih oči, da bi mi povedal, če sem dober za strašilo... Hahaha... Žejen sem. Ne grem k Savi, je predaleč. Pri Lovričku imajo še luč... Tja stopim, ni daleč tja. Pa moram vendar eno zapeti, če ne mi bo dolgčas, ker bi mi sicer nihče ne plačal. Tole bom zapel:

Le tisti je pri hiši en dober gospodar,
ki vsakemu beraču en božji da denar...
Pojoč gre počasi proti desni.

10. prizor

Od desne prihajajo fantje, ogrnjeni s suknjiči in s sekirami v rokah.

Janez: V čigav del gremo najprej?

Matevž: V Žargarjevega pojdemo. Najlepše smreke so tam. Dva velika mlaja se morata dobiti tam.

France: Škoda, da nimamo Anžeka s seboj. Bi nam vsaj pravil svoje burke in pel svoje pesmi... Gotovo je pri Lovričku.

Andrej stopi izza kulis.

Tone: Saj stoji tamle Andrej, pojdi pomagat.

Andrej: Tebi pa še vedno, Tone. Nič ne maraj, če je Micika huda. Tako bo še mehka ko raztaljen vosek, da le pride malo ognja... Nad mlaje greste...

Miha: Andrej, na tobak pa nam zapoj od Bosne!

Andrej (zapoje): Ko smo Bosno not jemali,
pa se nismo Turka bali,
Turka bilo kot nesnage,
smo ga pomedli dol iz Prage...

Fantje z Andrejem zaukajo.

Tone (zauka): Danes je naš večer fantje! Ali gremo potem k Lovričku?

Jožek: Seveda! Potem pa vasovat! Saj greš z nami.

Tone (pomišlja): Grem. Sedaj pa nad smreke!

Počasi izginjajo na levo, pojoč: Oj, zdaj gremo...

Konec I. dejanja

TRIJE FRAGMENTI ANTONA LESKOVCA

V šesti številki Loških razgledov nam je Ela Gros lepo zaokroženo predstavila življenje in delo dramatika in literata Antona Leskovca, loškega rojaka. Prezgodaj umrli pisec je del svoje zapuščine obdržal v rokopisih, ki jih hranijo v Ljubljani in v Mariboru.

Po smrti staršev je Anton Leskovec preživel čas, ko ni bil na gimnaziji v Kranju ali pozneje študiral v Pragi, v Retečah pri stricu, maminem bratu Andreju Kušarju.

Poleti 1972 so naredili na Kušarjevi domačiji v Retečah novo ostrešje. Sedanji lastnik stavbe Franc Kušar je ob tej priliki obvestil arhiv in muzej, ki sta prevzela pomembnejše gradivo s podstrešja.

Našlo se je nekaj Leskovčevih manj pomembnih osebnih dokumentov, prepis spričevala o odličnem uspehu na kranjski gimnaziji vseh osem let, nekaj še neiden-

tificiranih fotografij in nekaj korespondence z domačimi v Ratečah, z bratom in sestro; dopisoval si je tudi z župnikom. Gre za korespondenco iz praškega obdobja, nekaj drobnih sporočil je celo v češčini. Najbolj zanimivo je dopisovanje z bratom Janezom in sestro Francko — Nežorožmarinko, kot se mu je некоč podpisala. Ohranjena je pristopnica k Slovenskemu katoliškemu akademskemu društvu »Dan« v Pragi. V letu 1911/12 je kot predsednik društva podpisan Anton Leskovec.

Zanimivejša je njegova literarna zapuščina. Gre za tri delca. Dokončana je le avtobiografska črtica Fantovanje, sicer nepodpisana in nedatirana. Dejanje se odvija v Retečah in na Godešiču (pri sv. Miklavžu). Sebe imenuje kar Tone ali študent, krajev niti ne skuša prekrstiti. Slog je kmetiški, včasih malo svetopisemski. Črtica je morala nastati v njegovem praškem obdobju 1910—1914, ker je napisana na papirju z glavo akademskega društva Dan v Pragi. Iz črtice že slutimo njegov subtilni značaj.

Drugi dve deli sta fragmenta. Nedatiran je prispevek z naslovom Suša. Podpisal se je s psevdonimom Janez Kmet. Zgodba se razvija okoli Loke, vendar so kraji bolj zabrisani, saj si sledijo imena krajev daleč narazen. Gre za kmečko zgodbo, ko pri spravljanju sena zvedo za novico, da so nekoga zaklali in ko se odkrije enostranska ljubezen domačega sina do dninarice Micke. Dogajanje se šele zapleta. Verjetno je avtor imel v načrtu daljšo povest. Rokopis je zelo lepo napisan, tako, da je podoben včasih pisavi sestre Francke. Slog je včasih nekoliko arhaičen.

Tretji fragment je del drame v 5. dejanjih z naslovom Mir. Rokopis je datiran: Začel 26. XI. 1911. Ohranjenih je 10 prizorov prvega dejanja. Tu nastopajo že osebe, ki jih poznamo iz njegovih poznejših del, gruntarji, njihovi sinovi in hčere, fantje in dekleta, krčmarji in berači. Opaziti je vpliv Franca Saleškega Finžgarja, ki je tudi svoje like zajemal nekaj časa iz teh krajev, ko je bil kaplan v Sori (Veriga). Da sta se Finžgar in Leskovec poznala, je očitno tudi iz nekega Finžgarjevega pisma, ki je ohranjeno v Leskovčevi zapuščini.

Iz drame zvemo za temne strasti in podla dejanja gruntarja. Z denarjem je premamili dekleta, da je zapustila svojega prejšnjega fanta, ki je propadel do sedanjega berača Anžka in kot senca spremlja starega gruntarja. Anžek zgodbo počasi razpleta ob ljubezni mlade generacije skreganih sosedov.

France Štukl